

MÜNAFIK

rin farklılık taşıması âlimlerin de farklı tah-liller yapmasına zemin hazırlamıştır. As-lında konu hem psikolojik hem sosyolojik açıdan karmaşık ve çok yönlüdür. Asr-ı sa-âdet'te eski inançların terkedilip İslâmi-yet'in benimsenmesi herkes için aynı ko-laylıkta gerçekleşmemiştir. Sonraki asır-larda İslâmiyet'i miras yoluyla devralanla-rın içinde de kendilerini rahat hissedeme-yenler olmuş ve tereddüt gösterenler bu-lunmuştur. Hızlı ve güçlü kültür değişim-lerine mâruz kalanlardan bazıları nefsanî arzularına yenik düşerek nifak hastalığı-na yakalanabilirler. Hz. Peygamber'in ni-fak hususunda hoşgörülü davrandığı bi-linmektedir. Zira nifak içine düşenlerden bir kısmının yakınları müslüman olduğu gibi bazı münafıkların daha sonra sami-mi müslüman olma ihtimali de mevcut-tu. Bu durum İslâm tarihinin her döne-minde söz konusudur.

İslâm mezheplerinin münafıklar hakkın-daki hükümlerinin -ımanı dille ikrardan ibaret sayan Kerrâmiyye hariç- birbiriyile uyduğu görülür. Mezhepler, iman-amel ilişkisine bakışlarından dolayı adlandırıl-mada mümin ve fâsik kelimelerini kullanmış-larsa da kalben iman etmediği halde zâ-hiren mümin görünen kişinin münafık ol-duğu ve kendisine dünyada müslüman muamelesi yapılmakla birlikte âhirette ebediyen cehennemde kalacağı hükmün-de birleşmişlerdir (Nüreddin es-Sâbü'nî, s. 81; Alper, s. 55).

Kur'an-ı Kerim'in özellikle Medine dö-neminde nâzil olan âyetlerinde nifak hare-ketine ve münafıklara fazlaca temas edil-diği bilinmektedir. Bu âyetlerin yorumlan-ması sırasında çeşitli tefsir kitaplarında konu hem İslâm tarihi açısından hem sis-tematik yönden ele alınmıştır. Müslim'in *Câmi'u's-şâhih*'inde "Şifâtü'l-münâfi-kin" adıyla bir bölüm mevcut olup seksen üç hadis içermektedir. *Kütüb-i Sitte*'de yer alan "İmân" bölümlerinin çoğunda mü-nafığın âlâmetlerine ayrılan bablar bulun-maktadır. Wensinck'in *el-Mu'cem*'inde yaklaşık yedi sütunluk bir hacim içinde ni-fakla ilgili rivayetlere işaret edilmekte (VI, 515, 523-527), aynı müellifin *Miftâhu kü-nûzi's-sünne*'sinde konunun kaynakları iki sütun halinde gösterilmektedir (s. 481). Münafıklar hakkında bilinen en eski çalış-ma Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî'nin *Şi-fatü'l-münâfik* adlı eseridir. Çeşitli baskı-ları bulunan kitap ayrıca Ebû Abdurrah-man el-Misrî el-Eserî'nin şerhiyle birlikte yayımlanmıştır (Tanta 1408/1988). Kaynak-lar Zeynüddin Abdurrahman b. Hibetullah

el-Misrî'ye ait *Şifâtü'l-münâfik* adlı bir kitaptan da bahsetmektedir (*Keşfü'z-zu-nûn*, II, 1079).

Modern dönemde konuyu müstakil ola-rak inceleyen çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunların içinde -bibliyografyada gösteri-lenlerden başka- İbrâhim Ali Sâlim'in *en-Nifâk ve'l-münâfikün fi 'ahdi Resûlil-lâh* (Kahire 1948); Muhammed Cemil Gâ-zî'nin *el-Münâfikün* (Cidde 1393/1972); Atıyye Atîk Abdullah ez-Zehrânî'nin *en-Nifâk ve'z-zendeğa eşeruhumâ fi mu-vâceheti'd-da'veti'l-İslâmiyye* (yüksek lisans tezi, Câmîatü'Ummi'l-kurâ Külliye-tü'ş-şerîa, 1399); Ahmed Sâdîki Erdistä-nî'nin *İslâm ve münâfikin* (Tahran 1360); Hasan Abdülganî'nin *el-Münâfikün ve Şa'bü'n-nifâk* (Küveyt 1401/1981); Ab-dülhakim el-Beyyûmî'nin *en-Nifâk ve'l-münâfikün min hilâli'l-Kur'an* (dokto-ra tezi, 1981, Câmîatü'l-Ezher Külliyyetü Usûli'd-dîn); Muhammed Abdülmün'im el-Birrî'nin *el-Münâfikün ve mevki-fuhum mine'd-da'veti'l-İslâmiyye* (dok-tora tezi, 1982, Câmîatü'l-Ezher Külliyyetü Usûlüddîn); Abdülazîz b. İbrâhim eş-Şeh-vân'ın *en-Nifâk ve haşaruhü 'ale'l-'akî-de* (yüksek lisans tezi, 1401, Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye Külliyyetü Usûlüddîn); Ebû'l-Hasan Benî Sadr'ın *Nifâk der Kur'an* (Tahran 1359); Abdurrahman b. Muhammed ed-Düsrî'nin *en-Nifâk: Âşaruhü ve mefâhimuh* (Riyad 1404/1984); Sadık Kılıç'ın *Kur'an'a Göre Nifak* (İstanbul 1982); Fikret Ka-raman'ın *Münafıklığın İtikadî Boyutu ve İslâmî Tebliğe Etkisi* (Elazığ 1996); Hamdi İşcan'ın *Kur'an'a Göre Münafık-ların Özellikleri* (İstanbul 2003) ve Ha-san Kurt'un *İslâm İncancına Göre Nifak ve Münafık* (İstanbul 2004) adlı eserleri zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nfk" md.; İb-nü'l-Esir, *en-Nihâye*, "nfk" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "nfk" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1422-1423; *Tâ-cü'l-'arûs*, "nfk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "nfk" md.; a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, Kahire 1353/1934, s. 481; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "nfk" md.; *el-Muvaftâ*, "Kaşrû's-salât", 84; *Müs-ned*, I, 84, 95, 128; II, 88, 175, 424, 466, 472, 531; III, 17, 185, 191, 247, 292; IV, 338; V, 57, 269; VI, 292; a.e. (Arnaût), XI, 209-211; Buhârî, "Edeb", 52, "Ezân", 34, "Fiten", 21, "İmân", 24, 36, "Cizye", 17, "Mezâlim", 17, "Mevâkit", 20; Müslim, "İmân", 14, 106, 107-108, 109-110, "Mesâcid", 195, 252, "Şifâtü'l-münâfikin", 17, "Tevbe", 12; İbn Mâce, "Mesâcid", 18; Ebû Dâ-vûd, "Şalât", 5, 47; Tirmizî, "Birr", 80, "İmân", 14, 25, "İlim", 19, "Kıyâmet", 59, "Şalât", 6; Ne-sâî, "Cihâd", 2, "İmâme", 45, "İmân", 20, "İstî'â-ze", 21, "Mevâkit", 9; Ca'fer b. Muhammed el-

Firyâbî, *Şifâtü'l-münâfik* (nşr. Bedir el-Bedr), Kü-veyt 1405/1985, s. 43-82; Taberî, *Câmi'u'l-be-ğân*, Beyrut 1420/1999, I, 150, 151, 162; IV, 333-335; VI, 434, 439-440; XII, 100-102; Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muham-med Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 566, 602-604; Nesefî, *Tebsiratü'l-edille* (Salamé), II, 770, 778; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdül-mevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, I, 179-180; II, 167-170; VI, 124; Nüreddin es-Sâbü'nî, *el-Bidâye fi usûli'd-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu), Ankara 2000, s. 80-81; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1421/2000, II, 53, 70-71; XI, 67-68; Nevevî, *Şerhu Müslim*, II, 47; İbn Teymiyye, *Kitâbü'l-İmân* (nşr. İsmâüddin es-Sabâbitî), Kahire 1993, s. 172, 188, 217-218, 236-237, 269 vd.; İbn Ke-sir, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-'azîm* (nşr. Hânî el-Hâc), Kahire, ts., I, 62-74; II, 322-325; VIII, 100-104; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), I, 111, 113; II, 47; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1079; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 227, 235, 236, 240-241; IV, 2558; VII, 4997; T. İzutsu, *İslâm Düşüncesinde İman Kavramı* (trc. Selâhattin Ayaz), İstanbul 1984, s. 67-74; a.mlf., *Kur'an'da Din ve Ahlâkî Kavramlar* (trc. Se-lâhattin Ayaz), İstanbul 1991, s. 238-244; Abdül-fettâh Lâşin, *Luğatü'l-münâfikin fi'l-Kur'an*, Beyrut 1405/1985, I-II; Abdülhalîm Hifnî, *Üslûbü'l-Kur'an fi keşfi'n-nifâk*, Kahire 1990, s. 16-17, 42-43, 61, 63, 100-149, 229; M. Abdülhâdî el-Misrî, *Hakikatü'l-imân 'inde Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*, Kahire 1411/1991, s. 121-140; Abdur-rahman Hasan Habenke el-Meydânî, *Zâhire-tü'n-nifâk ve habâ'işü'l-münâfikin fi't-târîh*, Di-maşk 1414/1993, I, 57-58, 72-73, 85-106; II, 631, 686; Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an* (trc. Alparslan Açıkgenç), Ankara 1993, s. 292-294; Ahmet Sezikli, *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Ankara 1994, s. 1-24, 78-90, 202-217; M. İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hiz. Muham-med'in Hayatı* (trc. Mehmet Yolcu), İstanbul 1995, III, 75-114; Adnan Demircan, *Hiz. Peygam-ber Devrinde Münafıklar*, Konya 1996, s. 11-23, 29, 31, 40; Abdullah Yıldız, *Hiz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar*, İstanbul 2000, s. 19-184; Hülya Alper, *Bir Kelâm Problemi Ola-rak İmanın Psikolojik Yapısı*, İstanbul 2002, s. 55, 60, 145; Abdurrahman Küçük, "Münâfiklik ve Dönmelik Üzerine Bir Araştırma", *AÜİFD*, XXIX (1987), s. 358-359; A. Brockett, "al-Munâ-fikün", *EP* (İng.), VII, 562; Yusuf Şevki Yavuz, "Fâ-sık", *DİA*, XII, 204; Mehmet Ali Sönmez, "Firyâ-bî, Ca'fer b. Muhammed", a.e., XIII, 146.

HÜLYA ALPER

Hiz. Peygamber Döneminde Münafıklar. İslâm tarihinde nifak hareketlerinin orta-ya çıkışı, müslümanların organize bir top-luluk ve siyasî bir güç olarak belirmeye başladığı Medine devrine rastlar. Hiz. Pey-gamber Medine'ye hicret ettikten sonra, kendisine inanan ve İslâmiyet'e me-yilleri olmayan bir kısım Medineliler ile Medine civarındaki bedevilerden ileri ge-len bazı kimseler siyasî ve maddî sebep-lerden dolayı İslâm'a zâhiren girmekte kendileri için yarar görmüşlerdir; özellik-

le bunların bir kısmı bulunduğu muhitte gözden düşmemek amacıyla bu yolu seçmiştir.

Bedir zaferiyle birlikte Evs ve Hazrec kabileleri içinde mütereddit davrananlar hemen müslüman oldular. Bunlardan, Medine halkına başkan olmak üzere iken İslâmiyet'in şehre gelmesiyle siyasî nüfuzunu yitiren Abdullah b. Übey b. Selûl eski itibarını korumak maksadıyla bir grup oluşturdu ve Hz. Peygamber'e karşı gizli bir muhalefet cephesi kurarak çeşitli nifak taktikleri uygulamaya başladı. Bu arada bir yandan hıristiyan liderlerinden akrabası Ebû Âmir er-Râhib'in desteğini sağlarken bir yandan da gizlice Kureyş müşrikleri ve Medine yahudileriyle dostluk anlaşmaları yaptı. Abdullah b. Übey, Uhud ve Hendek savaşları sırasında ilk defa Kureyş müşrikleri ve Ebû Âmir ile olan ilişkilerini açığa vurdu ve Benî Kurayza ile Benî Nadîr'i Resûl-i Ekrem'e karşı savaşa teşvik etti. Oluşturduğu münafıklar grubunu yahudi ve müşriklerle aynı ittifak içinde toplamaya çaba gösterdi. Fakat Mekke müşrikler Hudeybiye Antlaşması ile kısmen ve Mekke'nin fethinden sonra tamamen onun ittifakından çıktılar. Öte yandan Medine'de ortak eyleme girdiği yahudilerin şehirden sürülmesiyle oradaki beraberlik de sona erdi. Bu durumda sadece Mekke fethinin ardından Tâif'e kaçan ve daha sonra Suriye'ye giden Ebû Âmir onunla irtibatını kesmeyerek hıristiyanları Hz. Peygamber'e karşı kıskırtmaya çalışmak suretiyle kendisine yardım etmeyi sürdürdü.

Abdullah b. Übey, Benî Mustalîk (Mürey-sî) Gazvesi sırasında ensar ve muhacirleri birbirine düşürmeyi denedi; dönüşte de Medine'de kargaşa çıkarmak için İfk Hadisesi'ni tezgâhladı. Nifakın zirveye çıktığı en kritik günlerde münafıkların üs olarak kullandığı nifak merkezini mescid hüviyetine büründürerek faaliyetlerine meşruiyet kazandırmak istedi (bk. MESCİD-i DIRÂR). Tebük Seferi'nde gövde gösterisi yapmak amacıyla Zübâb tepesi tarafında Hz. Peygamber'in ordugâhından ayrı bir ordugâh kurdu. Bir taraftan savaşa gitmeyenlerin başını çekerken diğer taraftan bazı münafıkların orduya katılmasını sağlayarak nifak hareketlerini tahrik etti ve bunun sonucunda Tebük dönüşünde Resûl-i Ekrem'e suikast girişiminde bulunuldu (bk. TEBÜK GAZVESİ).

Abdullah b. Übey'in planladığı nifak olayları karşısında insanların iki gruba ay-

rıldığı anlaşılmaktadır. Birinci grup, Câhi-liye duygusundan henüz kurtulamayan ve İbn Übey'in kötü niyetinden haberi olmaksızın siyasî propagandalara aldanarak ona katılanlar, ikincisi de kalben ve fiilen nifak üzere bulunanlardır. Bu dönemde itikadî nifakı kanıtlanmış kişilerin nisbeten az olduğu görülmektedir. Hulefâ-yi Râşidîn devrinin sonuna doğru ortaya çıkan fitnelere Asr-ı saâdet'ten kalan münafıkların değil daha sonra İslâm'a giren yahudilerin tesir etmesi Asr-ı saâdet'teki münafıkların sayıca azlığının bir delili sayılabilir. Hz. Peygamber, münafıklara karşı uyguladığı metotla nifak hareketlerini kökünden kurutmaya çalışmış, sayılarını ve etkilerini çok aza indirmiştir. Kurduğu otorite ile nifakın eyleme dönüşmesine pek fırsat vermemiş, çıkan nifak hareketlerini de kısa sürede önlemiştir. Onun Kur'ân-ı Kerîm'in münafık tanımlamasına giren insanları bu sıfatla damgalamadığı, hiç kimseye münafık diye hitap etmediği ve bunu müminlere de yasakladığı görülmektedir. Çok defa münafıklara sadece mânevî müeyyide uygulamış, onların hukukuna riayet ederek kendilerine düşman muamelesi yapmamıştır. Ayrıca nifak problemini İslâm toplumunun bir iç meselesi olarak değerlendirmiş, siyasî mahiyette başlayan nifakın itikadî hüviyete bürünmemesi için âzami gayret gösterip münafıkların kendi aralarında giderek kuvvet kazanmasını önlemiştir. Bu arada Resûl-i Ekrem'in belirli konularda münafıklara izin vermesini ve suçlarını affetmesini sadece hoşgörüsüne bağlamamak, bunda özellikle İbn Übey'in çevresinde bulunan kişilerin nifaktan uzaklaştırılması siyasetinin yatmakta olduğunu kabul etmek gerekir.

Münafıkların faaliyetleri, barış zamanı ensar ve muhacirler içinde kavga çıkartarak İslâm toplumunu birbirine düşürmek, Hz. Peygamber'e gelen vahiyleri küçümseyip yeni müslümanlar arasında tereddüt uyandırmak, onun şahsını ve aile fertlerini cemiyet içinde lekeleyerek yıpratmak şeklinde yoğunlaşırken savaş zamanı müslümanların cesaretini kırmak, düşmana avantaj sağlayıcı yollara başvurmak, Resûlullah'a karşı kötü fiiller tertipleme ve İslâm ordusunu içten çökertmeye çalışmak şeklinde sıralanabilir. Bu gayretler karşısında Hz. Peygamber önce dış desteklerini keserek onları yalnızca itmiş ve ashap arasında kurduğu kardeşlik, tevhid ve birlik şuuruyla iç huzuru ve güvenliği sağlamıştır. Böylece Resûl-i Ekrem'in

vefatına yakın dönemde münafıklar etkilerini tamamen kaybetmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

DCR, s. 341-342; Buhârî, "Menâkıb", 1, "Edeb", 52, "Ahkâm", 27; Müslim, "Şifâtü'l-münafikin", s. 16; Tirmizî, "İmân", 14; İbn Hişâm, *es-Sire*², IV, 124; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 343; Belâzürî, *Ensâb*, I, 274-283; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, IV, 324; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, II, 68 vd.; Kurtubî, *el-Câmi'*, I, 195; VII, 212; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 47, 48; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4997; Ahmed Emîn, *Fecrül-İslâm* (trc. Ahmed Serdaroglu), Ankara 1976, s. 94; Abdülfettâh el-Kâdi, *Esbâbü'n-nüzûl 'ani's-şahâbe ve'l-müfessirin*, Kahire, ts., s. 12; M. Lokmân el-A'zamî en-Nedvî, *Müctema'u'l-Medineti'l-münevvere fi 'ahdi'r-Resûl*, Kahire 1989, s. 427-470; H. Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Ankara 1994; Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*, Konya 1996; Nihat Hatipoğlu, *Peygamberimiz Döneminde Müşrik ve Münafık Liderler*, Ankara 1999, s. 83-106; Abdullah Yıldız, *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları*, İstanbul 2000.

H. AHMET SEZİKLİ

MÜNÂFİKÜN SÜRESİ

(سورة المنافقون)

Kur'ân-ı Kerîm'in
altmış üçüncü süresi.

Medine döneminde nâzil olmuştur. Münafıklardan bahsedildiği için sûre Münafikün diye adlandırılmıştır. On bir âyet olup fâsilası ن harfidir. Sürenin münafıklar hakkında nâzil olan ilk sekiz âyetinin nü-zûl sebebine dair çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte İbn Kesîr'in tercihinine göre (*Tefsîr*, VII, 18) 5 veya 6 (626-627) yılında vuku bulan Benî Mustalîk Gazvesi sırasında cereyan eden şu olay üzerine indirilmiştir: Ensardan bir kişiyle bir muhacir arasında su kuyusu yüzünden çıkan tartışmada münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl ensar tarafını tutmuş, muhacirlerin kendilerini rahatsız ettiğini ileri sürmüş ve Medine'ye dönüşlerinde güçlü olan ensarın zayıf muhacirleri şehirden çıkaracağını söylemiştir. Durumdan haberdar edilen Hz. Peygamber kendisini çağırarak işin mahiyetini sorunca Abdullah olayı inkâr etmiştir. Sürenin ilk âyetleri nâzil olup yalancılığı ortaya çıktığında kendisine Resûlullah'tan özür dilemesi tavsiye edilmişse de gururu yüzünden yanına gitmemiştir (İbnü'l-Cevzî, VIII, 271-272; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VII, 17-23).

Münafikün süresinin muhtevasını iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Münafıkların dış görünümü ile ruhî portrelerine temas eden birinci bölümde bildirildiğine göre onlar yeri geldikçe yemin ede-